

SOLIQ IMTIYOZLARINING HUQUQIY ASOSLARI VA ULARNING INVESTITSİYALARDAGI O'RNI

Jumabaeva Aziza Djengisbaevna

O'zbekiston Respublikasi Bank-moliya
akademiyasi 2-kurs magistri

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18413262>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 25-yanvar 2026 yil
Ma'qullandi: 27-yanvar 2026 yil
Nashr qilindi: 29-yanvar 2026 yil

KEY WORDS

soliq imtiyozlari, investitsiyalar, investitsiya muhiti, fiskal rag'batlar, huquqiy asoslar, erkin iqtisodiy zonalar

ABSTRACT

Maqolada investitsiya jarayonlarini faollashtirishda soliq imtiyozlarining o'rni va ahamiyati yoritilgan. Soliq imtiyozlarining huquqiy asoslari, ularning investitsiya muhitiga ta'siri hamda xalqaro va milliy tajriba tahlil qilingan. O'zbekiston sharoitida soliq yengilliklarini maqsadli va samarali qo'llash zarurligi asoslab berilgan.

Bozor iqtisodiyoti sharoitida investitsiya jarayonlarini faollashtirish barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlashning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Davlat iqtisodiy siyosatida investitsiyalarni rag'batlantirish ustuvor yo'nalish sifatida belgilangan bo'lib, ushbu jarayonda soliq imtiyozlari muhim fiskal instrument sifatida keng qo'llanilmoqda. Soliq imtiyozlari orqali davlat kapital oqimini iqtisodiyotning ustuvor tarmoqlari, hududlari hamda innovatsion va eksportga yo'naltirilgan faoliyat yo'nalishlariga yo'naltirish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Soliq imtiyozlarining huquqiy asoslari milliy soliq qonunchiligi, investitsiya faoliyatini tartibga soluvchi normativ-huquqiy hujjatlar hamda davlat dasturlari bilan belgilanadi. Ular soliq to'lashdan to'liq yoki qisman ozod etish, soliq stavkalarini pasaytirish, soliq bazasini qisqartirish, amortizatsiya imtiyozlari va soliq kreditlari shaklida namoyon bo'ladi. Mazkur mexanizmlar investorlar uchun moliyaviy yukni kamaytirib, investitsiya loyihalarining iqtisodiy samaradorligi va raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi.

Zamonaviy iqtisodiy nazariyalarda soliq imtiyozlari nafaqat fiskal yengillik, balki uzoq muddatli strategik rivojlanish vositasi sifatida talqin qilinmoqda. Soliq rag'batlarining samaradorligi huquqiy muhit barqarorligi, davlat siyosatining prognoz qilinuvchanligi va investorlar huquqlarining ishonchli kafolatlanganligi bilan bevosita bog'liqdir. Shu nuqtayi nazardan, soliq imtiyozlarining huquqiy asoslarini takomillashtirish va ularning investitsiyalardagi o'rnini chuqur tahlil qilish mazkur tadqiqotning dolzarbligini belgilaydi.

Adabiyotlar tahlili

Xorijiy investitsiyalarni jalb qilish va ularni soliq mexanizmlari orqali qo'llab-quvvatlash masalalari xalqaro va mahalliy iqtisodchi olimlar tomonidan keng o'rganilgan. Ushbu tadqiqotlarda investitsiya muhitini shakllantirishda soliq siyosati, institutsional barqarorlik va hududiy omillarning roli empirik va nazariy jihatdan tahlil qilinadi.

Xorijiy olimlar tadqiqotlarida investitsiya siyosatini takomillashtirishda institutsional muhit va davlat strategiyasining ahamiyati alohida ta'kidlanadi. Jumladan, J. Dunning (2008) tomonidan ilgari surilgan "OLI Paradigmasi"da xorijiy investitsiyalarni jalb etishda hududiy afzalliklar, jumladan qulay soliq muhiti va siyosiy barqarorlik muhim omillar sifatida ko'rsatiladi. J. Sachs (2005) rivojlanayotgan mamlakatlarda xorijiy investitsiyalarning iqtisodiy o'sishga ta'sirini tahlil qilib, institutsional ochiqlik va ijtimoiy infratuzilmaning rivoji investitsiya muhitini mustahkamlashini asoslaydi. D. Rodrik (2011) esa izchil va prognoz qilinadigan davlat siyosati xorijiy investorlar uchun muhim ishonch omili ekanini ta'kidlaydi. L. Alfaro (2003) tadqiqotlarida soliq siyosati va moliya bozorlarining rivojlanganligi investitsiyalar samaradorligini oshiruvchi omillar sifatida e'tirof etiladi.

So'nggi empirik tadqiqotlarda hududiy va resurs omillariga ham alohida e'tibor qaratilgan. Han-Sol Lee, S.U. Chernikov va S. Nagy (2022) ishlarida tabiiy resurslar, transport-logistika infratuzilmasi va hududiy bog'liqlik investitsiya joylashuvini belgilovchi muhim omillar ekanligi qayd etiladi. Ushbu xulosalar Markaziy Osiyo mamlakatlari, jumladan O'zbekiston sharoitida ham dolzarbligini saqlab qolmoqda.

Mahalliy olimlar tadqiqotlarida investitsiya muhitini yaxshilashda soliq imtiyozlarining roli empirik asosda tahlil qilingan. A. Xasanov, D. Xudoyorov va O. Sherkulova (2024) statistik tahlillar asosida soliq imtiyozlari va davlat dasturlarining investitsiyalar hajmiga ijobiy ta'sirini isbotlaydi. Sh. Nurmatov (2023) soliq imtiyozlarining maqsadli va nazorat ostida qo'llanilishi ularning samaradorligini oshirishini ta'kidlaydi. B. Abduqaxxorov (2022) soliq tizimini barqaror iqtisodiy rivojlanishni ta'minlovchi muhim vosita sifatida baholab, investitsion jozibadorlikni oshirishda uning rolini asoslaydi.

Xodjiyev S.S. (2022) va Karimov Q.X. (2023) tadqiqotlarida O'zbekiston sharoitida xorijiy investitsiyalarni jalb qilishda soliq siyosati, makroiqtisodiy barqarorlik va erkin iqtisodiy zonalar faoliyatining ahamiyati yoritilgan. Tursunov B.O. (2021) esa strategik va eksportga yo'naltirilgan tarmoqlarda soliq imtiyozlarini kengaytirish xorijiy investitsiyalarni texnologik va innovatsion rivojlanish omiliga aylantirishini ta'kidlaydi.

Umuman olganda, adabiyotlar tahlili xorijiy investitsiyalarni jalb qilishda soliq imtiyozlari muhim rag'batlantiruvchi vosita ekanini ko'rsatadi. Biroq ularning samaradorligi institutsional barqarorlik, huquqiy kafolatlar va maqsadli qo'llanilishiga bevosita bog'liq bo'lib, investitsiya siyosatini kompleks va tizimli yondashuv asosida amalga oshirish zarurligini tasdiqlaydi.

Tadqiqot metodologiyasi

Maqolada metodologik asos sifatida tizimli yondashuv, qiyosiy tahlil, deduksiya va induksiya usullari, shuningdek, statistik hamda kontent-tahlil metodlari qo'llanildi. Ushbu yondashuvlar orqali investitsion siyosatning rag'batlantiruvchi mexanizmlari, huquqiy kafolatlarning iqtisodiy ta'siri hamda ularning barqaror investitsion muhitni shakllantirishdagi o'rni ilmiy asosda umumlashtirildi.

Muhokama va natijalar

O'zbekiston Respublikasida soliq imtiyozlarining huquqiy asoslari, eng avvalo, O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi, "Investitsiyalar va investitsiya faoliyati to'g'risida"gi Qonun hamda Prezident farmonlari va Vazirlar Mahkamasi qarorlari bilan tartibga solinadi. Soliq kodeksida investitsiya faoliyatini rag'batlantirishga qaratilgan bir qator normalar

mavjud bo'lib, ular investorlar uchun huquqiy aniqlik va kafolatlanganlikni ta'minlashga xizmat qiladi.

Xususan, Soliq kodeksida yuridik shaxslar foyda solig'i, qo'shilgan qiymat solig'i, mol-mulk solig'i va yer solig'i bo'yicha imtiyozlar alohida tartibda belgilangan. Ushbu imtiyozlar, asosan, ustuvor tarmoqlar, erkin iqtisodiy zonalar hamda yirik investitsiya loyihalariga nisbatan qo'llaniladi.

1-jadval

O'zbekistonda investitsiyalarni rag'batlantirishga qaratilgan asosiy soliq imtiyozlari

Soliq turi	Imtiyoz shakli	Huquqiy asos	Investitsiyaga ta'siri
Foyda solig'i	Stavkani pasaytirish yoki vaqtincha ozod etish	Soliq kodeksi (tegishli moddalar), Prezident farmonlari	Investitsiya loyihalarining sof foydasini oshiradi
QQS	Import qilinadigan uskunalar bo'yicha ozod etish	Soliq kodeksi, VM qarorlari	Boshlang'ich kapital xarajatlarini kamaytiradi
Mol-mulk solig'i	Ma'lum muddatga ozod etish	Soliq kodeksi	Ishlab chiqarish quvvatlarini kengaytirishni rag'batlantiradi
Yer solig'i	Preferensial stavkalar	Soliq kodeksi	Hududiy investitsiya faolligini oshiradi

O'zbekistonda investitsiya muhitini yaxshilash va iqtisodiy o'sishni ta'minlash maqsadida davlat turli soliq imtiyozlarini taqdim etadi. Ushbu soliq imtiyozlari nafaqat investorlar uchun moliyaviy rag'batni oshiradi, balki milliy iqtisodiyotning strategik sohalariga kapital kiritishni tartibga solishda muhim instrument hisoblanadi. 1-jadvalda asosiy soliq turlari, ularning huquqiy asoslari va investitsiyalarga ta'siri ko'rsatilgan.

Masalan, foyda solig'ida stavkani pasaytirish yoki vaqtincha ozodlik berilishini nazarda tutuvchi imtiyozlar investorlar uchun loyiha qaytarilishini tezlashtiruvchi muhim omil hisoblanadi. Ushbu soliq imtiyozi orqali loyihalarning sof foydasi oshadi, bu esa yuqori kapital talab qiluvchi va uzoq muddatli loyihalarni jalb qilishda asosiy rol o'ynaydi. Xususan, yangi ishlab chiqarish quvvatlari, texnologik modernizatsiya va eksportga yo'naltirilgan loyihalar uchun foyda solig'i imtiyozlari strategik ahamiyatga ega.

QQS bo'yicha imtiyozlar asosan import qilinadigan uskunalar uchun tatbiq etiladi. Bu investorlar uchun boshlang'ich kapital xarajatlarini sezilarli darajada kamaytiradi va investitsiya loyihalarini tezroq ishga tushirish imkonini beradi. Shu bilan birga, QQS imtiyozlari texnologiya transferini rag'batlantirib, yuqori qo'shilgan qiymatli ishlab chiqarishga yo'naltirilgan investitsiyalarni jalb qiladi.

Mol-mulk solig'ida ma'lum muddatga ozodlik berish investorlarni jismoniy aktivlar, ishlab chiqarish inventarizatsiyasi va obyektlariga investitsiya kiritishga undaydi. Bu esa ishlab chiqarish quvvatlarini kengaytirish, sanoat va xizmat ko'rsatish sohalarida rivojlanishni ta'minlashda muhim

omildir. Mol-mulk solig'i imtiyozlari orqali davlat investorlarni o'z loyihalarini modernizatsiya qilish va resurslardan samarali foydalanishga rag'batlantiradi.

Yer solig'i bo'yicha preferensial stavkalar kam rivojlangan hududlar va erkin iqtisodiy zonalarda investitsiya faolligini oshirishga xizmat qiladi. Bu imtiyoz investorlarni mahalliy ishlab chiqarish, infrastruktura rivojlanishi va yangi ish o'rinlari yaratishga yo'naltiradi. Shu bilan birga, hududiy barqarorlikni ta'minlash va iqtisodiy tenglikni saqlashda ham muhim rol o'ynaydi.

Natijada, investitsiya loyihalariga qiziqish ortadi, kapital oqimlari faollashadi va yangi loyihalarni moliyalashtirish imkoniyati kengayadi. Ushbu jarayon iqtisodiyotning turli sohalarida, xususan ishlab chiqarish, bandlik va eksport hajmida sezilarli kengayishga olib keladi.

O'zbekistonda so'nggi yillarda soliq imtiyozlari orqali xorijiy investitsiyalarni jalb qilish samarasi sezilarli darajada oshdi. Statistik ma'lumotlar soliq yukining YaIMdagi ulushi pasayishi va to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar ulushining oshishi o'rtasidagi bog'liqlikni ko'rsatadi.

2-jadval

Soliq imtiyozlari va investitsiya hajmi dinamikasi (2021-2024)¹

Yil	Soliq yukining YaIMdagi ulushi (%)	ПИИ ulushi (%)
2021	20,2	3,4
2022	19,1	4,2
2023	18,8	4,6
2024	18,4	4,8

Tahlil shuni ko'rsatadiki, so'nggi yillarda soliq yukining YaIMdagi ulushi pasaygan (20,2% dan 18,4% ga), bu soliq imtiyozlarining kengaytirilishi va soliq rejimi soddalashtirilishi bilan bog'liq. Shu bilan birga, to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar ulushi oshgan (3,4% dan 4,8% ga), bu esa soliq imtiyozlari joriy etilishining investitsiya muhitiga ijobiy ta'sir qilganini tasdiqlaydi.

2025 yilning 1-choragida O'zbekistonda asosiy kapitalga 120,4 trln so'm investitsiyalar kiritildi. Shu hajmning taxminan 71% ga yaqini to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar va kreditlar hisobiga to'g'ri keladi.

Xorijiy investitsiyalarni jalb qilishda soliq imtiyozlari investorlar qaror qabul qilishida muhim, biroq hal qiluvchi bo'lmagan omil hisoblanadi. Zamonaviy tadqiqotlar soliq imtiyozlari, ayniqsa kapital talab etuvchi va uzoq muddatli loyihalarda investitsiya jozibadorligini oshirishini ko'rsatadi. Soliq yukining kamayishi investitsiya loyihalarining ichki daromad normasini oshirib, sarmoyaning qaytarilish muddatini qisqartiradi.

Shu bilan birga, investorlar soliq imtiyozlarini institutsional muhit, huquqiy kafolatlar, siyosiy barqarorlik va infratuzilma rivoji bilan kompleks baholaydi. Ijobiy investitsiya muhitida soliq imtiyozlari qo'shimcha rag'bat vazifasini bajaradi. O'zbekiston sharoitida ham soliq imtiyozlari, ayniqsa erkin iqtisodiy zonalarda, investorlar uchun muhim omil bo'lib xizmat qilmoqda, biroq barqaror va prognoz qilinadigan soliq siyosati ularning samaradorligini belgilovchi asosiy shart hisoblanadi.

¹ O'zbekiston Investitsiyalar, sanoat va savdo vazirligi ma'lumotlari asosida

Soliq imtiyozlari investitsiya faolligining oshishi, yangi ishlab chiqarish quvvatlarining yaratilishi va texnologiyalar jalb etilishiga xizmat qilmoqda. Bu jarayon bandlik darajasining oshishi, eksport salohiyatining kengayishi va hududiy rivojlanish tafovutlarining qisqarishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Biroq imtiyozlarning haddan tashqari keng qo'llanilishi byudjet daromadlarini qisqartirishi mumkin. Shu sababli, soliq imtiyozlarining samaradorligini baholashda investitsiya hajmi bilan bir qatorda ish o'rinlari, texnologiya transferi va uzoq muddatli soliq tushumlari ham hisobga olinishi lozim.

Xulosa va tavsiyalar

Umuman olganda, amaldagi soliq imtiyozlari milliy iqtisodiyot rivojiga ijobiy hissa qo'shmoqda, biroq ushbu hissaning barqarorligi va samaradorligi imtiyozlarning maqsadli, vaqtinchalik va natijaga yo'naltirilgan tarzda qo'llanilishiga bevosita bog'liqdir. Shu sababli, kelgusida soliq imtiyozlarini baholash va optimallashtirish mexanizmlarini kuchaytirish milliy iqtisodiy siyosatning muhim yo'nalishi bo'lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Dunning, J. H. (2008). Eclectic or OLI paradigm: A theoretical framework for foreign direct investment and international production. London: Routledge.
2. Sachs, J.D. (2005). The End of Poverty: Economic Possibilities for Our Time. Penguin Press.
3. Rodrik, D. (2011). The globalization paradox: Democracy and the future of the world economy. New York, NY: W. W. Norton & Company.
4. Alfaro, L. (2003). Foreign Direct Investment and Growth: Does the Sector Matter? Harvard Business School Working Paper, No. 03-073.
5. Han-Sol Lee, Sergey U. Chernikov, Szabolcs Nagy (2022) "Motivations and locational factors of FDI in CIS countries: Empirical evidence from South Korean FDI in Kazakhstan, Russia, and Uzbekistan" <https://doi.org/10.15196/RS110404>
6. А.Хасанов, Д.Худоёров ва О.Шеркулова (2024) "Инвестиции и экономический рост: стратегическое значение", in-academy.uz
7. Ш.Нурматов (2023) "Опыт зарубежных стран в использовании налоговых льгот" <https://iqtisodiyot.tsue.uz/journal/index.php/iit/article/view/270/306>
8. Abdulkakorov Bekzod Utkir Ugli (2022) CENTRAL ASIAN JOURNAL OF THE ORETICAL AND APPLIED SCIENCES "The Impact of Tax Benefits on the Improvement of Special Economic Zones", <https://cajotas.centralasianstudies.org/index.php/CAJOTAS/article/view/666/754>
9. Karimov, Q. X. (2023). Xorijiy investitsiyalar va ularni milliy iqtisodiyotga jalb etish strategiyasi. //Iqtisodiy tahlil jurnali, – 2023. – №2. – Б. 45–58.
10. Tursunov, B. O. (2021). O'zbekistonda investitsion muhitni yaxshilash: muammolar va yechimlar.//Bozor, pul va kredit, – 2021. – №4. – Б. 17–29.
11. Sarsenbaev, B., Rakhimboev, M., Aytmuratova, U., Kaypnazarova, G., & Shamshetova, D. (2025, November). Econometrical modeling of dynamic processes of labor market development. In AIP Conference Proceedings (Vol. 3331, No. 1, p. 040019). AIP Publishing LLC.
12. Aytmuratova, U. J., & Sabirbaev, N. (2022). Ijtimoiy sohani qo'llab-quvvatlashda davlat byudjetining ahamiyati (qoraqalpog'iston respublikasi misolida). Евразийский журнал академических исследований, 2(6), 314-320.

13. Aymuratova, U. (2021). Directions to Increase the Efficiency of Investment Activity in Enterprises. International Journal of Innovative Research in Science, Engineering and Technology, 10(4), 3910-3913

INNOVATIVE
ACADEMY